

Osvrti, prikazi, recenzije

Osvrt

UDK 327.36(497)+327.55/57

Jačanje sigurnosti na Balkanu

U vrijeme kada na evropskom kontinentu, posebice na njegovu istočnom dijelu, teku tako ubrzane i burne promjene i balkanska problematika dobiva novo značenje. Neriješeni problemi među pojedinim balkanskim zemljama, nova strujanja izazvana perestrojkom, pokušaji zadržavanja režima svim sredstvima i krizni tokovi koji nadolaze, dio su balkanskih tekućih kretanja koja imaju i izravnu vezu s ukupnim evropskim razvojem.

Vodeći računa o svim tim elementima, atenski Centar za međunarodne odnose pri Panteios Sveučilištu u Ateni organizirao je seminar balkanskih eksperata pod naslovom »Mjere za jačanje povjerenja na Balkanu«. Odvojivši dva dijela prezentacije — jedan u užem krugu eksperata i drugi otvoren široj javnosti — organizator je svakako uspio u svojoj namjeri da podstakne interes za balkanski tekući razvoj i da otvori slobodnu razmjenu mišljenja.

Ako bismo tražili neke zajedničke crte u različitim pristupima, mogli bismo izdvojiti nekoliko osnovnih odrednica. Balkanski suvremeni razvoj velikim dijelom je pod utjecajem općih svjetskih i evropskih kretanja, ali još uvijek obiluje i vlastitim specifičnostima. Raspad jednog modela unutrašnjeg uređenja a i tipa međunarodnih odnosa, odražava se i na Balkanu, a nadolazeće promjene osjećaju se čak i u onim balkanskim državama koje im se zasad uporno odupiru pokušavajući zatvoriti sve ulaze. Smanjenje zaoštrenosti u globalnim međunarodnim odnosima i bolji odnosi među supersilama smanjuju opasnosti od njihova izravnog djelovanja na Balkanu, ali omogućuju izrastanje novih kriza koje, uz postojeće konflikte, prijete i novim opasnostima.

Iako je dio balkanskih zemalja krenuo novim putevima, a Grčka čak postala i član Evropske ekonomske zajednice, još uvijek je to područje na kojem nije riješena dilema: bure baruta ili zona mira.

Između tih dvaju krajnjih odrednica teku i balkanska kretanja koja će i dalje biti podložna izvanjskim utjecajima, ali svakako, i ponajprije, balkanskim destabilizirajućim situacijama. U doba kad nijedna balkanska zemlja nema riješena pitanja odnosa sa svojim okruženjem i kada se stalno mogu otvarati neriješeni konflikti, koji uglavnom sežu daleko u povijest, opasnost od destabilizacije na Balkanu stalno je prisutna.

Upravo zbog toga i razgovori o mjerama za jačanje povjerenja na Balkanu nisu puka formalnost niti samo izraz želje da se slijede tokovi Konferencije o evropskoj sigurnosti i suradnji. Zbog različitog sastava balkanskih država: članica NATO-a, članica Varšavskog ugovora, nesvrstane Jugoslavije i blokovski nevezane Albanije, mjere za jačanje povjerenja u tim specifičnim uvjetima imaju posebnu vrijednost.

U osnovnom dijelu mjere za jačanje povjerenja na Balkanu treba, svakako, započeti inzistiranjem na prihvaćanju svih onih mjera koje su se etablirale u procesu Konferencije o evropskoj sigurnosti i suradnji. Budući da Albanija nije potpisnik tih dokumenata, bit će svakako važno inzistirati da se izgradi specifičan sistem CSBM na Balkanu kojem bi pristupila i Albanija. Nakon toga, mogle bi se tražiti i dodatne mjere koje bi se mogle ogledati u stanovitom proširenju CSBM, njihovom prilagodavanju balkanskim uvjetima, ali i unošenju nekih novih. Za pojedine balkanske zemlje svakako bi bilo značajno i pitanje mjera za jačanje povjerenja na moru. Tu je i pitanje defenzivnog prestrukturiranja armija, mogućih smanjenja vojnih budžeta i vojnih sastava, naravno na osnovama jednake sigurnosti. U diskusijama je ocijenjeno da bi i stvaranje Centra za sprečavanje kriza na Balkanu bilo prihvatljivo i da bi se

takvim potezom pokazala spremnost balkanskih zemalja da na ravnopravnim osnovama participiraju u zajedničkom očuvanju stabilnosti i sprečavanju izbijanja konflikata.

Uz taj tehničko-operacijski dio stvaranja mjera za jačanje povjerenja, koji može svoje uzore naći u procesu Konferencije o evropskoj sigurnosti i suradnji, postoji znatno širi krug tema i mogućnosti na kojima je moguće izgrađivati dodatne balkanske mjere. To se prvenstveno odnosi na pitanje manjina. Budući da svaka od balkanskih zemalja na svom teritoriju ali i u susjedstvu, ima manjine, potrebno je stvoriti uvjete koji će im osigurati ravnopravan razvoj i omogućiti da se upravo preko manjina počnu ostvarivati bolji odnosi između balkanskih država. Umjesto da su most koji povezuje manjine su na Balkanu češće most koji razdvaja i izaziva brojne konflikte.

O pristupu manjinama, na skupu su izražena različita mišljenja. Dio sudionika je smatrao da bi od njih trebali započeti svi razgovori o stvaranju novog povjerenja, dok drugi tvrde kako bi pitanja manjina trebala ostaviti za kasnije. Ona su, navodno, izraz političke volje određene države i, dok se ta politička volja ne promijeni, nema izgleda da se mijenja odnos prema manjinama.

Usporedo s pitanjem manjina, isticano je i pitanje granica na Balkanu, a zaključeno je da su one definirane i da ne može biti nikakvih promjena. Osobito je na tome inzistirao albanski sudionik, za kojeg je to, uz poštivanje prava manjina, središnje pitanje novih balkanskih odnosa.

U mjere koje bi poboljšale odnose na Balkanu uključene su i sve one akcije koje bi trebale voditi jačanju suradnje. Iako je riječ o zemljama koje su različito profilirale svoje ekonomske strategije djelovanja — od Grčke članice EEZ, Turske koja bi to htjela biti, Rumunjske i Bugarske članice Savjeta za uzajamnu ekonomsku pomoć, Albanije koja se oslanja na svoje snage i Jugoslavije koja razapeta krizom traži putove povezivanja s Evropom — očito je

da postoje šanse za razvijanje balkanske suradnje.

Geografska blizina, pitanja rješavanja nekih zajedničkih problema, kao i efekti koji bi se time postigli, moraju postati poticaji za jačanje suradnje. Ona bi trebala poći od najkonkretnijih pitanja: promet, ekologija, turizam, malogranični promet pa se uputiti prema višim oblicima moguće suradnje. U tu sferu ulazi i široka mogućnost suradnje na kulturnom, znanstvenom, sportskom i turističkom planu, gdje bi upravo intenziviranje razmjene ljudi moglo posredno djelovati i na bolje međusobne odnose, ali i na traženje novih konkretnih oblika jačanja suradnje.

Takav razvoj, u kome bi se postupno ugrađivale komponente boljih odnosa i jačala sigurnost i suradnja balkanskih zemalja, mogao bi voditi s vremenom ideji o stvaranju zone mira i suradnje na Balkanu. To je naravno, cilj kome bi tek trebalo težiti i koji bi pomagali svi oni koraci zabilježeni u boljim odnosima. Taj cilj ne treba vremenski niti funkcionalno limitirati niti uvjetovati. On može nastati kao logična posljedica boljih balkanskih, ali i ukupnih evropskih odnosa. Kao takva, zona mira i suradnje na Balkanu realizirala bi i znatno šire ciljeve od onih isključivo balkanskih.

Turbulentna kretanja uvijek su utjecala na Balkan i s druge strane, Balkan je služio kao fitilj za mnoge konflikte. Vodeći računa o unutrašnjim kretanjima, novim odnosima kao i brojnim izazovima, koji dolaze izvana, balkanske zemlje trebale bi biti svjesne novog vremena i novih mogućnosti. U njima se otvara prostor i za njihovo drukčije djelovanje, a možda i za rješavanje brojnih negativnih naslaga prošlosti. Uspiju li u tome, balkanske zemlje ne bi bile samo puki promatrač evropskih kretanja, već bi ih mogle pozitivno pomoći i podržati.

Radovan Vukadinović

UDK 1+1(091)

Raznolika produkcija izvorne filozofske misli

(Riječ prilikom predstavljanja drugog kola Biblioteke Filozofska istraživanja)

Poštovani drugarice i drugovi, cijenjeni kolegice i kolege, svjedoci smo ne samo pojačanog zanimanja publike za filozofsku produkciju duha nego i ojačane izvorne filozofske misli i njezne raznolike produkcije u nas. A to je ono što nas u općenitoj krizi našega društva, pa i krizi kulture i duha, ohrabruje i na čemu valja čestitati Biblioteci Filozofska istraživanja i autorima čija djela danas predstavljamo. Nije mala stvar i u drugoj godini postojanja, posebno u ovako teškim prilikama kakve su naše danas, izdati cjelokupno kolo od 12 filozofskih djela. Naša zahvalnost i Uredništvu i autorima je tim veća što njihova djela ne dolaze na mjesto ili pak na štetu i račun izdavanja filozofske literature u već postojećim, afirmiranim i drugačije profiliranim bibliotekama, kao npr. u Naprijedu, Globusu, Matici Hrvatskoj, Mladosti, Liberu, Informatoru, Školskoj knjizi, nego i orijentacijom i programom, sadržajem i formom svojih istraživanja ona proširuju, produbljuju i u cjelini obogaćuju našu filozofiju i kulturu — a dakako prvenstveno nas same. Riječ je o Biblioteci i kolu naslova koji se ni tematski ni ideološki, ni generacijski ni školski ne zatvaraju u neku grupu ili školu, jer zbiljskoj filozofiji svagda je tuđe svako zatvaranje, pa i zatvaranje u tzv. filozofske škole. Početkom ovoga mjeseca to smo vidjeli na primjeru interpretacije i recepcije Martina Heideggera i fenomenološkog pokreta u nas i u svijetu. Naime, i tom se prilikom pokazalo da ni tu nema neke zatvorene filozofske škole, pa ni neke zasebne za-

grebačke filozofske škole, nego da postoje raznovrsne orijentacije, interpretacije i pokušaji filozofskog mišljenja koje nastavlja na nekog od velikih mislilaca prošlosti, dovodeći njegovu tradiciju do naše vlastite suvremenosti.

Knjige koje vam predstavljamo i same najbolje izražavaju te misli o tražiranju izvornog filozofiranja i našoj suvremenosti već time što ih čine credom svojih istraživanja. Tako Ljerka Schiffler uzima kao motto Heideggerove misli o tradiciji i mišljenju novoga, koje glase: »Ma što i ma kako mislili, mi mislimo u okviru tradicije. Ona vlada kad nas oslobađa mišljenja unaprijed... Tek kada se, misleći okrenemo onome o čemu se već mislilo, moći ćemo misliti i o onome o čem još valja misliti.« Goran Gretić varira te misli kad kaže: »To je rad su-mišljenja s velikim misliocima«, jer njihovo mišljenje »postaje isto tako i dio 'našega mišljenja', a mi dio i u dijalogu s tom tradicijom. U tome pogledu i pitanje originalnosti mišljenja zadobiva izmijenjeni smisao, naime originalno može biti jedino mišljenje koje pokušavajući uvidjeti i spoznati temeljne odrednice metafizike, a to su ujedno i temelji naše civilizacije, nastoji produktivno prevladati okvire i određenja svijeta metafizike« (10). Suvišno je i navoditi misli nestora hrvatske filozofije danas, profesorice Marije Bride, kad u svojim *Tražanjima* odnos prema tradiciji određuje kao izravno usmjereni pogled prema samoj dubinskoj jezgri, i kad kaže: »Započinjući već u mitskoj davnini, ona (bitna značajka filozofije — A. P.), dolazi do samoosvještenja u mislilaca kao što su Pitagora, Heraklit, Sokrat, a od tih tadašnjih, kroz mnoštvo putova, prečaca i stramputica struji prema našem vremenu. Pogled se pri tome može izravno usmjeravati prema samoj dubinskoj jezgri — no kako ona čineći se najbližom uvijek nanovo izmiče u nedohvatnost, usmjerava se traženje češće na nešto što se privida stabilnijim, čvršćim te primjerenijim da bi se shvatilo nosiocem smisla koji u istinu jest, ili pak samim tim smislom« (9).

I mlađi autori poput Mirka Jakića, Zeljka Pavića, Milana Galovića i Darka Polška usmjeravaju svoja istraživanja na dohvatanje, osvjetljenje i očuvanje bitnog smisla i svjetsko-povijesnog značenja evropske filozofije i njezine tradicije kako onda kada, kao Jakić, tematiziraju njen odnos prema znanosti i tehnici, ili kada, kao Pavić, Galović i Polšek, fenomenološki istražuju »zbiljnost i stvarnost« čovjekova povijesna svijeta, pitajući za njegovim »transcendiranjem« i izvornim poimanjem svijeta kao »svijeta života«, kako bi rekao Husserl, odnosno pitajući za »položaj čovjeka u kozmosu« i za »ljubav« kao vrhunski oblik znanja biti same stavri, kako bi rekao Scheler, te za razne slojeve bitka i vrste znanja u smislu Hartmannove »metafizike spoznaje«, što sve ostaje na tragu najbolje tradicije evropske filozofije, tako i onda kada oni tu tradiciju stavljaju u pitanje i povezuju s ostalim kulturama i tradicijama mišljenja.

Ovo posljednje pak karakterizira naročito još ne spomenute radove ovoga kola, prvenstveno radove Rade Iveković i Mislava Ježića, koji dakako svatko na svoj način i iz različitog područja i kuta promatranja, možda i u smislu one Brechtove prognoze o suvremenoj potrebi sjedinjavanja i međusobnog obogaćivanja evropske filozofije i orijentalne mudrosti, krče nove puteve i dalje razvijaju posao što ga je u nas započeo Čedomil Valjačić, te i na taj način proširuju naš smisao za različite misaone tradicije u svijetu, unapređujući time sposobnost naše recepcije izvanevropskih kultura i omogućujući, nadajmo se, »produktivan dijalog« ne samo unutar našeg evropskog filozofskog kruga nego i između različitih kultura, tradicija i filozofskih orijentacija u suvremenom svijetu, uzdižući nas na danas moguću razinu svjetske povijesti.

I na kraju, naravno ne po vrijednosti nego prema grupiranju predstavljača, dolaze radovi Vladimira Bitija, Stipe Grgasa i Andree Zlatar koji na tragu Nietzscheove filozofije, suvremene hermeneutike, strukturalizma, filozofije

jezika i postmoderne raspravljaju o odnosu filozofije i umjetnosti, o književno-teoretskoj i filozofskoj interpretaciji, o različitim oblicima diskursa i ostalim problemima filozofske i semantičke lingvistike. Naročito valja istaknuti djelo Vladimira Bitija »Pripitomljavanje drugoga«. Ovdje nije moguće ulaziti u analizu, ali nije nimalo slučajno da se i samim autorima javlja pitanje o odnosu fikcije i zbiljnosti kao temeljno pitanje koje obilježava većinu radova ovoga kola, a posebno »Ogled o fikcionalnosti« Andree Zlatar. Jedno je sigurno: različitim načinima bitka odgovaraju različite vrste pripovijedanja, a to znači različiti načini razumijevanja i saopćavanja znanja.

O tim različitim vrstama znanja kao objašnjavanja i razumijevanja odnosno pripovijedanja o bitnim stvarima svijeta i života rječito govore sva djela ovoga kola biblioteke Filozofska istraživanja. Ona se time na svojevrsan i primjeren način uključuju u raspravu suvremene fenomenološke hermeneutike i filozofije općenito, dakle, i u raspravu o potrebi razlikovanja raznih znanosti, usprkos njihovoj interdisciplinarnoj suradnji. Sva ova djela su na taj način zapravo nošena temeljnim uvidom naše suvremenosti, da filozofiji i duhovnim znanostima pripada posebna zadaća u suvremenom svijetu moćne tehnike i industrijske materijalne proizvodnje, te da je ta njihova zadaća to veća i preča što moderne tehnologije i tehnički instrumenti više globaliziraju, uniformiraju i instrumentaliziraju čovjeka i svijet u kojem živi.

Na tragu Ritterova razumijevanja uloge duhovnih znanosti kao »kompenzacija« šteta i gubitaka, što ih u svijetu života izaziva moderniziranje svijeta pomoću prirodnih znanosti i suvremenih tehnologija, danas se duhovne znanosti s pravom naziva »pripovijedalačkim znanostima« (erzählende Wissenschaften), jer svojim pripovijedanjem razvijaju (1) estetsku senzibilnost, (2) održavaju povijesnu tradiciju »poznatih starih stvari« i (3) pomažu praktično moralno, pravno i političko orijentiranje i djelovanje u suvremenom svijetu, tako da zahvaljujući njima i moderni

čovjek uzmaže svoj vlastiti svijet i život izgraditi i bar donekle održati u skladu sa svojom tradicijom i poviješću, usprkos svemu tehniziranju, moderniziranju i uniformiranju. Jer, i duhovne su znanosti također znanosti moderne. U tom smislu ima pravo Odo Marquard kad kaže: »Mi ljudi jesmo i ostajemo, također i upravo moderno, svagda više naše tradicije nego naša moderniziranja.«

U skladu s tim vrijedna su i za svaku pohvalu posebno ona djela ovoga kola Filozofskih istraživanja u kojima dolazi do izražaja i naša hrvatska filozofska baština i kulturna tradicija — bilo da je riječ o Juriju Dubrovčaninu, Maruliću, Skaliću, Petriću, Križaniću, Bazali, Filipoviću, Vuk-Pavloviću Kamovu ili Krleži, da spomenem samo one koje razmatraju Brida i Schifflerova. Rad ove posljednje zanimljiv je i stoga jer pokazuje da je već kod naših najstarijih mislilaca enciklopedijska težnja polazila od bogatog iskustva predznanstvenog svijeta života, da je ta težnja zatim artikulirala njegove temeljne stavove i misao ih oblikovala u filozofske pojmove, a to je zadaća ne samo filozofskih rječnika i enciklopedija današnjice nego i same suvremene filozofije. Jer, filozofija ni danas ne može pojmiti ni sebe ni suvremeni svijet kako bez svoje vlastite historije i tradicije tako ni bez posredovanja svijeta modernih znanosti s raznovrsnim oblicima predznanstvenog iskustva i njihova dovođenja do pojma. Pojam je naime ipak vlastiti oblik filozofskoga znanja, pa je to bitna zajednička značajka filozofije i znanosti, rekao bih, ne samo za Hegela i Husserla nego i za nas danas.

Usprkos razlikama, čini se da su u tome jedinstveni i svi naši autori, kao što su bar u ovdje predstavljenim radovima gotovo svi jedinstveni u zanemarivanju ili čak izbjegavanju primjerenog tematiziranju svojevršnih praktičnih pitanja moralnog, pravnog i političkog života — ili je to možda rezultat uređivačke politike ovoga kola?, što bi svakako bio manji nedostatak nego kad bi vladalo načelno uvjerenje da o praksi i politici ne

može ni biti govora u drugačijem smislu nego kao o primjeni globalne i univerzalne teorije bilo kao instrumentalizma i tehnicizma bilo kao ideološke indoktrinacije i utopizma ili nekog drugog oblika totalitarizma.

Ako je točna Hegelova misao da je filozofija izraz svoga doba u mislima i ako naše doba karakterizira politički i kulturni pluralizam, onda je razumljivo što i radove naših autora karakterizira pluralizam filozofskih orijentacija od metateorije i filozofije govora preko strukturalizma i fenomenologije do hermeneutike i povijesnog mišljenja. Posebna je vrijednost svih ovih radova što nas učvršćuju u uvjerenju da je i filozofija, kako je govorio Husserl, »polje ozbiljna rada« koji se razvija kao napor pojma i ozbiljuje u liku »najstrože znanosti«. Stoga zahvaljujemo njihovim autorima sa željom — onim starijima među njima da nastave i zaokruže svoje životno djelo, a onim mlađima da upotpune svoje djelo, da ga usavrše i prodube, te time obogate i sebe, i filozofiju, i svijet. Jer, kako reče Platon, »mladima pripadaju svi veliki i trajni napori«, pa i napor pojma«, rekao bi Hegel. U skladu s pluralizmom ideja i liberalizmom mišljenja što ih zagovaraju i autori ovdje predstavljenih knjiga pozdravljamo i preporučamo našoj filozofskoj i općenito literarnoj javnosti njihove misli ne zato što su identične našima nego prije svega zato što se razlikuju od naših.

Ante Pažanin

Recenzija
UDK 321.01(03)

Staatslexikon
Recht-Wirtschaft-Gesellschaft,
IV. und V.

Görres-Gesellschaft, Herder Verlag,
Freiburg-Basel-Bec 1988. i 1989.

Točno sto godina nakon objavljivanja prvog sveska prvog izdanja *Leksikona o državi*, što su ga u listopadu 1889. objavili Görres-Gesellschaft i naklada Herder, objavio se ove jeseni peti svezak sedmog, potpuno prerađenog, izdanja ovoga znamenitog djela na kojemu je surađivalo više od 850 stručnjaka iz različitih znanstvenih područja, od zdravstva i gospodarstva do politike i filozofije, i time ostvarilo nezaobilazno djelo vrhunske kvalitete i informativnosti o središnjim pitanjima ljudskog života u državi i društvu — djelo koje će temeljitošću svojih odrednica, iscrpnošću podataka, pouzdanosti informacija i recentnošću literature o tematiziranim problemima, dobro doći svima koji se bave politikom, upravom, zakonodavstvom, obrazovanjem, gospodarskim, socijalnim i uopće duhovnim životom u suvremenoj državi.

I, II. i III. svezak *Leksikona o državi* prikazali smo ranije (v. *Politička misao*, Zagreb 1987, 1, str. 111—112 i 1988, 3, str. 170—171), pa se ovdje ograničavamo na sveske IV. i V.

U IV. svesku, koji obuhvaća odrednice od »zaštite prirode (Naturschutz) do »socijalna pomoć« (Sozialhilfe), razrađena je središnja problematika života u državi. Tu je 15 članaka samo o »javnosti« (Öffentlichkeit) i javnom životu (od javnih medija i »javno-pravnih odšteta« do javnih izdataka). Vrlo su zanimljivi članci o »socijalno tržišnoj« i »planskoj privredi«, kao i članci o »religiji« i »protestantizmu«. Za naše čitatelje su posebno zanimljivi središnji članci ovoga sveska o »političkim partijama«, »partijskom pravu« i »partijskim sistemima«, zatim o financiranju partija i o problemima parlamentarizma.

Za autora ovih redaka najzanimljiviji su, dakako, članci o »političkoj kulturi«, »političkoj etici«, »političkoj filozofiji«, »političkoj znanosti«, »političkom obrazovanju«, te općenito odrednice o politici i praktičnoj filozofiji. Budući da su ih pisali istaknuti stručnjaci u tom području, kao što su Hans Maier, Manfred Hättich, Ernst Vollrath i Otfried Höffe, te i mnoge druge odrednice prije možemo smatrati malim studijama o tematiziranim problemima nego natuknicama o njima. Ipak začuđuje da spomenuti vrhunski poznavaoči problematike političke filozofije previđaju djelo Joachima Rittera te njegov utjecaj i zaslugu za posredovanje evropske tradicije, prvenstveno Aristotelove i Hegelove političke misli u suvremenoj praktičnoj filozofiji. Jednako tako nije razumljivo zašto je ispuštena natuknica o Joachimu Ritteru.

I ovaj svezak donosi vrlo mnogo izvanrednih članaka o značajnim misliocima prošlosti. O njima pišu svagda najbolji poznavaoči njihovih djela, prikazujući njihovo značenje suvereno i za našu suvremenost, bilo da je riječ o Platonu (Jörg Jantzen), Schellingu (Wilhelm G. Jacobs), Nietzscheu (Eugen Biser), Ricardu (Karl-Heinz Schmidt), Pufendorfu (Jan Schröder) ili Rousseauu (Maximilian Forscher).

Od znanstvenih područja valja još istaknuti detaljno razrađenu problematiku prava od pravne države i pozitivizma prava do pravne znanosti i filozofije prava.

Među pojedinačnim odrednicama posebno su zanimljive one o poretku (Ordnung, Henning Ottmann) i pluralizmu (Pluralismus, Alexander Schwan), kao i o »slobodi religije«, »prekidu trudnoće« i »samoubojstvu« što su ih interdisciplinarno obradili razni autori iz različitih aspekata.

U V. svesku nastavlja se izlaganje problematike »socijalne politike«, »socijalne filozofije«, »socijalnog prava« i »socijalne države«. Država inače nije samo središnja odrednica ovoga sveska nego i središnja tema cjelokupnog leksikona, pa je sasvim razumljivo što su taj pojam razradili razni stručnjaci u različitim aspektima i značenjima. Posebno je zanimljiv tradicionalni odnos »države i

društva» (Staat und Gesellschaft), što ga je tematizirao Ernst-Wolfgang Böckenförde, te članak o gospodarstvu (od gospodarske etike, gospodarskog prava i gospodarske politike do gospodarske stabilnosti, ponašanja, upravljanja i funkcioniranja, gospodarskih sistema) zatim o znanosti (Wissenschaft, Manfred Riedel), o umu (Vernunft), istini (Wahrheit) i svijetu (Welt) što ih je napisao Hermann Krings.

Među državicima i velikim ljudima u svjetskoj povijesti Josipu Brozu Titu posvećene su str. 473 i 474 ovoga sveska. Uz biografske podatke o Titu posebno je naglašen »riskantni i spektakularni ras-kid sa Staljinom 1948.«, a »titoizam« je označen kao »vlastiti put u socijalizam«. Autor članka Ekkehard Völkl kao značaj-ke titoizma navodi: »nezavisnost i sloboda od blokova, dedogmatiziranje i liberaliziranje unutra, socijalističku tržišnu privredu i samoupravni socijalizam«.

Od aktualnih tema još su razrađeni problemi okoliša i njegove zaštite, problemi upravljanja općenito, ustavnog po-retka, državnog prava, kaznenog prava, prava na otpor državnoj vlasti itd.

O Saveznoj Republici Njemačkoj i nje-nim pokrajinama bilo je riječi u raznim svescima ovoga leksikona, pa je poseb-no za nas izvan njenih granica zanimlj-iva najava izdavača Herder-Verlaga iz Freiburga da će nastaviti ovo izdanje s dva dodatna, potpuno nova sveska po-svećena državama svijeta tako da će »Staatsleksikon« (Leksikon o državi) i formalno postati »Staatenlexikon«, jer je sadržajno on uvijek i bio »leksikon o državama«. Svakako je pažnje vrijedan pothvat da se problematika država su-vremenoga svijeta obuhvati u dva nova sveska i u njemu prikažu ne samo poje-dinačne države nego i stajališta koja na-dilaze pojedinačne države u njihovu sve jačem povezivanju, suradnji i ujedinja-vanju u suvremeni svijet država.

Nema nikakve sumnje da će i novi do-datak »Leksikona o državama« biti tako uspješan i koristan, tako bogat sadrž-ajima, tabelama, grafikonima, bibliogra-fijama i informacijama kao i »Leksikon o državi« kojemu se doista može pripisa-

ti atribut ne samo pouzdanog informa-tivnog i visoko znanstvenog i stručnog djela koje omogućuje suvremeno razu-mijevanje složene problematike politike, prava, gospodarstva, društva i države.

V. svezak *Leksikona o državi* donosi o-pširni registar stvari i osoba, kao i popis svih autora i nazive njihovih priloga u čitavom djelu, što svakako olakšava nje-govo korištenje i preglednost bogato raz-rađene problematike.

Ante Pažanin

Prikaz
UDK 342.2(497.1)

Ciril Ribičić i Zdravko Tomac:

Federalizam po mjeri budućnosti.

Globus, Zagreb, 1989. str. 349

Znanstvena studija prof. dr. Cirila Ri-bičića i prof. dr. Zdravka Tomca *Fede-ralizam po mjeri budućnosti*, koju je ne-davno objavila izdavačka radna organi-zacija »Globus« iz Zagreba, predstavlja izvanredno značajno djelo u području političkog sistema i političke znanosti uopće, jer u svojim istraživanjima fun-kcioniranja političkog federativnog sis-tema u Jugoslaviji autori nude novu kon-cepciju federativnog sistema u Jugoslavi-ji, ali na osnovi avnojskih principa. Ta-kođer treba reći da su rijetki znanstve-ni projekti, koje poput ovoga, realizira-ju znanstvenici iz različitih socijalisti-čkih republika i autonomnih pokrajina te da je ova znanstvena studija osobito značajna stoga što pokazuje kako je mo-guće na najdelikatnijim temama i pita-njima našeg društvenog i političkog sis-tema ne samo raditi nego doći do vrlo dragocjenih i korisnih rezultata za pred-stojeću reformu društvenog i političkog sistema u Jugoslaviji. Uz predgovor M. Kučana i kazalo imena, ova knjiga sadr-ži tri osnovna dijela čiji su autori Ciril Ribičić i Zdravko Tomac. Ciril Ribičić je autor prvog dijela ove znanstvene stu-

dije »Aktualne polemike o ustavnoj koncepciji jugoslavenske federacije«, a autor drugog dijela »Samoupravni federalizam i novi ustav« Zdravko Tomac. Treći dio studije, pod nazivom »Treća nije sreća/Političke borbe centralista, federalista i separatista/, sadrži izbor radova koje su ovi autori napisali u posljednje četiri godine u povodu polemika o »svim bitnim pitanjima jugoslavenskog federalizma«. U prvom dijelu C. Ribičić analizira i istražuje sva aktualna pitanja o ustavnoj koncepciji jugoslavenskog federalizma te vrlo precizno navodi poglede niza autora u vezi s funkcioniranjem suvremene jugoslavenske federacije, kao i perspektivama njezina razvoja. Autor interpretira bit ustavne koncepcije Federacije prema Ustavu iz 1974. godine, daje pregled radikalnih kritika ustavne koncepcije Federacije, analizira slabosti i nedosljednosti pri razmatranju ustavne koncepcije Federacije, istražuje aktualne rasprave o ustavnoj koncepciji i radu Skupštine SFRJ, kao i postupak mijenjanja Ustava SFRJ, analizira principe odlučivanja u federaciji, pitanje položaja Predsjedništva SFRJ i njegova izbora, navodi različite stavove iz polemike o promjeni ustavnog položaja Srbije, te različite ocjene ustavnih promjena iz 1988. godine i na kraju daje svoja zapažanja o osnovnim karakteristikama aktualnih rasprava o ustavnoj koncepciji Federacije. Iz izbora pitanja funkcioniranja federativnog sistema u Jugoslaviji očito je da autor, na temelju znanstvene analize svih problema, nastoji odgovoriti na sva aktualna pitanja sadašnjeg i budućeg funkcioniranja našeg federativnog sistema. U tom kontekstu valja istaći da su u ovom dijelu znanstvene studije Cirila Ribičića po našem mišljenju, najaktualnija pitanja suvremene transformacije jugoslavenske federacije, pitanja odnosa između federacije i konfederacije a, u tom kontekstu i pitanje ustrojstva jugoslavenske federacije te suverenosti pojedinih naroda i narodnosti. U ocjeni tih pitanja autor polazi od društvene suštine socijalističkih samoupravnih odnosa i u tom svjetlu sagledava jedini ispravni put u daljnjoj izgradnji i transformaciji ju-

goslavenske federacije. »Osim toga posljednjih godina u središtu je pažnje umjetna dilema — federacija ili konfederacija, koja je u mnogome kriva za zastoje u razvoju samoupravljanja. Riječ je u gubljenju povjerenja u pravilnost i ostvarljivost samoupravnog socijalističkog puta, koji je osnovna sadržajna podloga zajedničkih interesa i ciljeva naroda i narodnosti povezanih u jugoslavensku federaciju. Nisu naime slučajno J. B. Tito, E. Kardelj, V. Bakarić, M. Popović, M. Pijade, V. Vlahović naglašavali uvijek baš te socijalne i revolucionarne temelje zajedničkog života u jugoslavenskoj federaciji, čiji cilj ne može biti ni republička ili pokrajinska, ni savezna državost i politička vlast, nego razvijanje samoupravnih socijalističkih odnosa, ostvarivanje zajedničkih interesa radnih ljudi i građana, te ravnopravnih naroda i narodnosti, a također što brži društveni razvoj čitave Jugoslavije i svakog njezinog dijela.« (str. 41) Tim stavom C. Ribičić po našem mišljenju daje odgovore na sve radikalne kritike koncepcije federativnog sistema u Jugoslaviji, koji je utvrđen Ustavom iz 1974. godine, jer pogoda pravu suštinu društveno-ekonomskih i političkih odnosa na kojima se treba temeljiti federativni sistem u Jugoslaviji a to su prije svega socijalistički proizvodni odnos, ravnopravnost naroda i narodnosti u pojedinim socijalističkim republikama i autonomnim pokrajinama, zatim ostvarivanje zajedničkih interesa radnih ljudi i građana i što brži razvoj Jugoslavije u cjelini i svakog njezina dijela, a ne jačanje državne vlasti niti u pojedinim federalnim jedinicama, a niti na nivo federacije. U tom sklopu autor ove studije daje i odgovore na sve moguće devijacije razvoja i jačanja državnog policentrizma, s jedne strane, i jačanje tendencija centralizacije jugoslavenske federacije, s druge strane, jer obje tendencije u osnovi imaju istu suštinu: jačanje državno-birokratskih struktura na pojedinim razinama federativnog ustrojstva. U tom pogledu C. Ribičić podsjeća na stavove J. B. Tita o značenju samoupravnih i demokratskih socijalističkih društvenih odnosa u socijalističkim republikama i autonomnim pokrajinama kao pret-

postavci razvoja »samoupravne federacije u Jugoslaviji«, jer bez samoupravnih društveno-ekonomskih odnosa i demokracije u najširem smislu riječi u svim socijalističkim republikama i autonomnim pokrajinama nema demokratskog razvoja federativnog sistema u Jugoslaviji.

Dakle, jedino u okviru demokratskih i socijalističkih društvenih i ekonomskih odnosa u pojedinim federalnim jedinicama, moguće je u Jugoslaviji graditi novi tip federativnog sistema, koji u osnovi nije niti klasična demokracija građanskog tipa iz 19. stoljeća, a niti klasična konfederacija iz 19. stoljeća, nego moderna socijalistička samoupravna i demokratska federacija, koja mora omogućiti potpuno slobodu u suverenost svim narodima i narodnostima, kao i svim ljudima i građanima bez obzira na nacionalnu, etničku, vjersku i drugu pripadnost. Zato se sve promjene i transformacija jugoslavenske federacije moraju temeljiti na potpunoj ravnopravnosti svih naroda i narodnosti i u daljnjem razvoju socijalističkih samoupravnih društvenih odnosa na kojima će biti moguće potpunije ostvarivati i razvijati ustavnu koncepciju federacije. »Zato su promjene koje ostvarujemo Ustavnim amandmanima u dograđivanju ekonomskog uređenja i demokratizaciji političkog sistema pravi put i osnovica da se dosljednije ostvari ustavna koncepcija Federacije.« (str. 55). Prema C. Ribičiću pitanje ostvarivanja demokratskih socijalističkih odnosa, pretpostavka je i ostvarivanja osnovnih ustavnih intencija o ostvarivanju ustavne koncepcije federacije, gdje se načelo odlučivanja o zajedničkim interesima »neće moći reducirati na veto, nego će se sve više jamčiti poštovanje samostalnosti i ravnopravnosti naroda i narodnosti, te njihovih republika i pokrajina, a neće ometati, nego, naprotiv, poticati međusobno povezivanje i suradnju«. U drugom dijelu ove znanstvene studije, koji nosi naziv »Samoupravni federalizam i novi ustav«, Z. Tomac iznosi rezultate svojih istraživanja, koja je proveo u okviru šireg znanstveno-istraživačkog projekta »Idejno-

-teorijske osnove i razvoj političkog sistema«. Rezultate istraživanja autor je izložio u pet dijelova: I. Tko više: dolje Ustav; II. AVNOJ i Ustav iz 1974. godine; III. Samoopredjeljenje, suvremeni odnosi u Federaciji s aspekta klasno i nacionalno; IV. Bitne karakteristike samoupravnog federalizma; V. O načelima federalizma u budućem Ustavu SFRJ i VI. Jugoslavenski federalizam i vrijednosni sistem društvenih reformi. Očito je da je autor ovog dijela studije istraživao pitanja i teme koje su međusobno usko povezane i koje se stalno nalaze u dijalektičkom jedinstvu i proturječnostima iz aspekta historijskog nastanka, razvoja i perspektiva razvoja jugoslavenskog federalizma. Polazeći od kritika koje se upućuju na ustavnu koncepciju jugoslavenske federacije, autor ovog dijela ove izvanredne studije povezuje avnojske principe nastavaka jugoslavenske federacije s ustavnom koncepcijom federacije iz 1974. godine, dolazeći do zaključaka da nema razlike u ustavnom konceptu Federacije iz 1974. godine i osnovnih principa federativnog uređenja naše zemlje utvrđene u odlukama drugog zasjedanja AVNOJ-a. »Neutemeljenost stavova koji navodno dokazuju da je koncepcija Federacije u Ustavu iz 1974. godine suprotna AVNOJ-u jasno se vidi iz 1. i 2. točke Odluke AVNOJ-a iz 1943. kojima se izražava suština koncepcija AVNOJ-a:

1. Narodi Jugoslavije nikada nisu priznali i ne priznaju raskomadanje Jugoslavije sa strane fašističkih imperijalista i dokazali su u zajedničkoj borbi svoju čvrstu volju da ostanu i dalje ujedinjeni u Jugoslaviji,

2. Da bi se ostvario princip suverenosti naroda Jugoslavije, da bi Jugoslavija predstavljala istinsku domovinu svojih naroda i da nikada ne bi više postala domenom bilo koje hegemonističke klike. Jugoslavija se izgrađuje i izgrađivati će se na federativnom principu, koji će obezbijediti punu ravnopravnost Hrvata, Srba, Slovenaca, Makedonaca i Crnogoraca, odnosno naroda Hrvatske, Srbije, Slovenije, Makedonije, Crne Gore i Bosne i Hercegovine«. (str. 116, potcrtao I. V.)

Ako se usporedi koncepcija Ustava iz 1974. godine u cjelini, posebice koncepcija federalizma i rješavanje nacionalnih odnosa u novim uvjetima, tada se prema autoru ovog dijela studije dobiva dovoljno argumenata za odbacivanje kritika koje pokušavaju dokazati odstupanje Ustava iz 1974. godine od AVNOJ-a. U tom kontekstu Z. Tomac nadalje razrađuje tu svoju osnovnu misao ukazujući pri tome da se koncepcija federalizma utvrđena Ustavom iz 1974. godine ne tumači samo različito nego vrlo često i pogrešno, a mi bismo dodali i vrlo tendenciozno, jer se polazi od užih parcijalnih interesa u takvom tumačenju i interpretaciji pojedinih birokratsko-etastičkih krugova u našoj zemlji. Autor detaljno interpretira i analizira osnovna načela ustavne koncepcije jugoslavenske federacije iz 1974. godine, dovodeći je uvijek u povijesni kontekst i povezujući je uz avnojske principe, promjene i perspektive razvoja federalizma u našim uvjetima, iznoseći pri tome temeljitu znanstvenu fundiranost bitnih obilježja samoupravnog federalizma. Z. Tomac u stvari istražuje osnovna načela koncepcije federalizma utvrđena Ustavom iz 1974. godine, koja se u osnovi ne razlikuju od osnovnih načela federativnog uređenja Jugoslavije utvrđene avnojskim principima, a to su:

1. Princip samoopredjeljenja do otcepljenja;
2. Koncepcija suverenosti i odnosi pokrajina, republika i federacije;
3. Odnosi klasnog i nacionalnog u funkcioniranju i ostvarivanju ustavne koncepcije federacije u Jugoslaviji.

Ne ulazeći u širu eksplikaciju ovih pitanja, kao i njihovu izvanrednu interpretaciju sa stanovišta političke znanosti, htjeli bismo samo napomenuti da su istraživanja Z. Tomca pokazala da postoje povijesne paralele u nastanku i razviku jugoslavenskog federalizma, te da ustavni koncept federativnog uređenja Jugoslavije iz 1974. godine ima svoje ishodište u avnojskim principima federativnog uređenja, i da su sva bitna načela federativnog uređenja

bila kontinuirano sadržana poslije oslobođenja naše zemlje te da neka bitna pitanja koja se odnose na princip samoopredjeljenja i otcepljenja, princip suverenosti i samostalnosti odlučivanja svakog naroda i narodnosti u pojedinim republikama i autonomnim pokrajinama o svim bitnim interesima vlastitog razvoja, zatim pitanje »ravnoteže« klasnog i nacionalnog u ostvarivanju ustavnog koncepta federacije jesu pretpostavka izgradnje samoupravne socijalističke federacije, u kojoj se principi i načela odlučivanja temelje na međusobnom poštivanju i uvažavanju pojedinih specifičnosti i razlika i u kojoj se putem međusobnog sporazumijevanja i dogovaranja, odnosno putem konsenzusa o svim zajedničkim interesima na ravnopravnoj osnovi razrješavaju sva pitanja na nivou federacije. Ono što je osobito zanimljivo u ovoj studiji i što ima iznimnu znanstvenu vrijednost odnosi se na V. i VI. glavu ove studije, u kojima autor na vrlo originalan način razrađuje načela federalizma u budućem Ustavu SFRJ i promjene u karakteru jugoslavenskog federalizma pod utjecajem vrijednosnog sistema društvenih reformi. U tom pogledu osobit značaj imaju oni dijelovi ove studije koji analiziraju razvoj samoupravljanja u uvjetima treće znanstveno-tehnološke revolucije, kao i uvođenje zakona tržišne ekonomije u naše uvjete i kakve će to imati posljedice na funkcioniranje političkog sistema u Jugoslaviji, a s tim u vezi i na razvoj federativnog sistema u budućnosti.

U trećem dijelu studije autori su izložili svoje stavove i koncepcije, koji su nastali u polemici, u različitim prilikama, u posljednje četiri godine, koje na jedinstveni način pokušavaju osporiti stvaranje koncepcije treće Jugoslavije naglašavajući pri tome u samom naslovu da »Treća nije sreća«, što znači da će bilo kakva ustavna reforma u Jugoslaviji morati sadržavati kontinuitet u razvoju i osnovne principe federativnog uređenja koji su postavljeni još u avnojskim principima, što ne isključuje potrebu određenog obogaćivanja u životu zbratimljenih naroda i narodnosti Jugoslavije, a što je uvjetova

no novim demokratskim i pluralističkim stremljenjima u suvremenom svijetu.

Ivan Vuković

Prikaz

UDK 141.82(05)

Living Marxism

Junios Publications Ltd,
London, England

Living Marxism mjesečnik je Revolucionarne komunističke partije Velike Britanije. Počeo je izlaziti prije nešto više od godine dana (studenj 1988.) s ciljem da uz pomoć Marxova nauka pokuša objasniti probleme suvremene Engleske i svijeta. Samo ime upućuje na smjer kojim se redakcija zaputila: marksizam je živ i sposoban da odoli zahtjevima vremena, a Marxova rješenja domišljena u prošlom stoljeću upotrebljiva su i na kraju ovoga. Revolucionarna komunistička partija stoga svoja duhovna utemeljenja ne mora tražiti, već se uz pomoć marksizma mora jasno odrediti spram nosilaca političkog života, kako u Engleskoj, tako i u Evropi i svijetu. Kada je riječ o Velikoj Britaniji, na udaru kritike prvenstveno su torijevci (Konzervativna partija Margaret Thatcher), laburisti i Zeleni, a izvan granica domovine kapitalisti svih zemalja, staljinisti u socijalističkim zemljama, te reformatori realnog socijalizma (staljinizma) koji, tražeći rješenja za popravak svojih propalih poređaka, napuštaju izvorno Marxovo učenje.

Vladajuća konzervativna partija stalna je tema članaka koji se pojavljuju na stranicama *Living Marxisma*. Kritiziraju se gotovo svi aspekti politike Margaret Thatcher i ona osobno («The dictator in Downing Street», LM br. 5, ožujak 89). Ukoliko je politički odnos, odnos prijatelja i neprijatelja, tada nema sumnje da u konzervativcima ko-

munisti prepoznaju neprijatelja. Kada je Laburistička partija u pitanju, ton u raspravi se mijenja jer »laburisti još uvijek predstavljaju značajnu snagu u britanskoj politici zbog toga što još uvijek mogu monopolizirati anti-Tory raspoloženje« (LM br. 13, studeni 89). Laburističkoj partiji se predbacuje gubitak zbiljske veze sa sindikatima i skretanje prema centru, kojeg je cilj lov na glasače iz srednjeg sloja, a posljedica gotovo potpuno gubljenje zbiljske veze s radničkom klasom. Laburistički socijalizam nikad nije išao dalje od skromnog povećavanja poreza i nacionaliziranja pojedinih industrija, a to je, po mišljenju autora *LM-a*, manje od nedovoljnog. Laburisti nisu neprijatelji, ali nisu ni drugovi. Slično su ocijenjeni i Zeleni. Britanski revolucionarni komunisti ne drže da su problemi zagađivanja čovjekove okoline nevažni, ali način na koji ih Zeleni žele razriješiti čini im se naivnim. Frank Richards u oktobarskom broju (89) pokušava pokazati kako su Zeleni sve samo ne radikalni i kako je već njihova polazna pozicija iz temelja pogrešna. Budući da ne dovode u pitanje na tržištu zasnovano društvo, koje je i omogućilo iracionalno razaranje okoline, rješenja Zelenih su ograničena. Oni su rezultat nesposobnosti da se razriješe ključni socijalni problemi i bijeg u preokupaciju prirodom. Ishod svega je politika preživljavanja, umjesto politike socijalne promjene.

Veliku temu, u nekoliko navrata obrađivanu u *Living Marxismu*, čine promjene u real-socijalističkim zemljama. Razumljiv je interes za tu problematiku, tim više što je dvanaest od četrnaest dosad objavljenih brojeva časopisa izašlo u 1989. godini, koja će u povijesti ostati zabilježena kao godina rasula staljinističkih poredaka. Redakcijskom kolegiju *LM-a* posebno je stalo do jasnog razlikovanja staljinizma i socijalizma, između ostalog i zbog toga što ono u većini engleskog dnevnog tiska ne postoji. Ono čega se u *LM-u* boje jest to da zajedno s promašenim i neuspjelim pokušajima ne umre i ideja socijalizma. O Mihajlu Gorbačovu, prvom čovjeku sovjetske reforme, napisano je više čla-

naka, no oni se poprilično razlikuju od tekstova koji u Gorbačovu vide dobrodušna čovjeka spremna da prihvati zapadne vrijednosti. *Living Marxism* ne participira u gorbamaniji. O Gorbačovu se piše kao o političaru koji bi Sovjetski Savez mogao iz staljinizma uvesti u društvo zasnovano na slobodnom tržištu, što bi predstavljalo kraj socijalizma. U broju iz studenog 89, objavljen je intervju s Borisom Kagarlitskim, koji je predstavljen kao vodeći sovjetski ljevičar. Kagarlitski u intervjuu, između ostaloga, Gorbačova naziva prvim čovjekom birokracije, koji u sovjetskom društvu zastupa mišljenje birokratske većine. Kagarlitski se zalaže za demokratski izabrane lokalne sovjete i društveno vlasništvo.

Novinari *Living Marxism* posjetili su i druge socijalističke zemlje. U velikom izvještaju iz Poljske govori se o gotovo nepodnošljivoj ekonomskoj situaciji u kojoj se našla ta zemlja, o političkoj borbi koja je u toku, te o šansama Walese i Solidarnosti da u zajedničkoj vladi s komunistima uspiju prevladati krizu. Briga novinara uvećana je prihvaćanjem tržišta u Poljskoj. Ni u Mađarskoj situacija nije mnogo povoljnija. Izvještavajući o situaciji u toj zemlji, Laszlo Kelemen neće kriti razočaranje, »izuzimajući crvene zastave koje još uvijek ukrašavaju mnoge javne zgrade malo je dokaza da bi ovo trebala biti socijalistička zemlja. Govori o religiji Georgea Busha i Billyja Grahama prodaju se na svakoj stanici podzemne željeznice« (LM br. 12, listopad 89). Protržišnu orijentaciju iskoristili su privatni poduzetnici koji su postali milijuneri, ali većina stanovništva i gotovo cijela radnička klasa žive na rubu siromaštva. Tržišna orijentacija pokazala se korisnom samo za neke, stoga je Kelemen ne odobrava. Anti-tržišni stav autorâ *Living Marxism* ne treba čuditi jer je on jedan od osnova Marxova nauka o prevladavanju robnog oblika proizvodnje, a slobodno tržište gotovo omiljena tema konzervativnog lidera Margaret Thatcher.

Uz svu brigu za sudbinu socijalizma u svijetu razumljivo je da je većina tek-

stova objavljenih u *Living Marxismu* posvećena aktualnim britanskim društvenim problemima i fenomenima. Rasizam i irsko pitanje, kao najdugotrajniji i najizraženiji, imaju poseban tretman i za te teme odvaja se više prostora. Piše se o grubim socijalnim razlikama, prostituciji, štrajkovima i, dakako, o »acid houseu«, novoj omiljenoj temi britanske štampe. »Acid house« je prvi značajniji potkulturni pokret koji se u svijetu pojavio nakon punka. Riječ je o plesnoj sceni i cjelonoćnim zabavama koje su, navodno, uzbudile englesku javnost. U tekstu »Hands off acid house parties« (LM br. 13) kolumnist Don Milligan prvenstveno razmišlja o neopravdanom policijskom nasilju (racijama, pretresima, hapšenjima) i u njegovoj upotrebi prepoznaje odsustvo temeljne liberalne vrednote — tolerancije, a spremnost sudionika zabava da se od policije brane baseball palicama, rotvajlerima i suzavcem izaziva njegove iskrene simpatije.

Living Marxism uključio se i u raspravu o eksperimentima s embriom i djeci iz epruvete objavljujući veliki intervju s profesorom Robertom Edwardsom, pionirom u toj grani medicine. Edwards u napadima na svoj rad vidi napad na znanstveno-tehnički progres i opasnost od povratka u srednji vijek. On drži da bi i moralni zakoni morali biti zasnovani na znanstvenim uvidima i da bi se zajedno s njima morali mijenjati. LM se slaže. Slično je i s diskusijom o piluli za abortus koja abortus čini bezbolnijim i mnogo sigurnijim (125000 žena umire godišnje od loše izvedenog abortusa). Otpor piluli za abortus pokušaj je da se zaustavi znanstveni progres i dokaz neracionalnosti kapitalizma. Odlučno podržavanje eksperimenata s embriom i pilule za abortus nije samo do krajnosti izvedeno Marxovo oduševljenje razvojem znanosti i tehnike, već i svojevrsan otpor izrazito moćnoj britanskoj žutoj štampi i borba protiv morala koji se na njenim stranicama promiče. Paranoja koju izaziva »acid house« ili optuživanje Roberta Edwardsa da je Frankenstein u tekstovima malograđanskog tabloida *Sun*, određuju pozici-

ju *Living Marxism*. On je rađen za britansku čitalačku publiku i samo njoj je potpuno razumljiv. Izvan granica otoka zanimljiv je ortodoksno — marksistički stav koji u ukidanju tržišta vidi pretpostavku za ozbiljenje umne ljudske zajednice u kojoj neće dominirati privatnovlasnička pohlepa, već ljudskost i zajedništvo. Kritika reformatora propalih real-socijalističkih poredaka pokušava pokazati da reforme u socijalizmu nemaju gotovo nikakva utemeljenja u marksizmu, već su mu zbog svoje pro-tržišne orijentacije potpuno suprotne. Kako većinu reformi provode socijalističke ili komunističke partije koje su marksizam isticale kao svoj ideološki

temelj, one će morati potražiti neko drugo rješenje, jer Marxa je nemoguće re-interpretirati u tržišnog teoretičara. Novinari *Living Marxism* također će u toj diskusiji nešto naučiti, prvenstveno o krahu staljinističkih i nestaljinističkih pokušaja da se nađe supstitut za tržište.

Living Marxism na kioscima u Engleskoj stoji 1 funtu i 50 penija, godišnja pretplata za čitaoca izvan Velike Britanije je 20 funti, a može se naručiti tako da se ček uputi Junios Publications Ltd i pošalje na adresu: Junios Publications Ltd, BCM JPLtd, London WC1 N 3 XX England.

Zoran Kurelić

